

Streszczenie

Film religijny we współczesnej kinematografii rosyjskiej. Studium kognitywno-kulturowe

W ostatnich latach coraz większą rolę w dyskursie naukowym zajmuje wizualność. Obraz przestał być analizowany wyłącznie przez kulturoznawców czy historyków sztuki, stając się obszarem zainteresowań również badaczy z innych dyscyplin. Ciekawym zagadnieniem pozostaje rozpatrywanie kultury wizualnej jako miejsca spotkania z transcendencją. Mimo licznych opracowań poświęconych temu zagadnieniu, wciąż aktualne pozostaje pytanie o słuszność doszukiwania się w obrazach *locus theologicus* np. w filmach. Niezależnie od ukonstytuowania kina jako pełnowartościowej dziedziny sztuki, wiązanie go z religijnością wciąż budzi szereg wątpliwości wśród badaczy. Obiekcje dotyczą zarówno kwestii zasadności wyodrębniania oddzielnego gatunku kina religijnego, jak też kryteriów mających świadczyć o przynależności danego filmu do tegoż gatunku. Przedmiotem niniejszej rozprawy jest zaprezentowanie danego zagadnienia na przykładzie kinematografii rosyjskiej. Kultura rosyjska przez lata była skazana na przymusową ateizację, co również znajdowało odzwierciedlenie na dużym ekranie. Wątki religijne pojawiały się głównie w celu ośmieszenia wiary, zanegowania jej istoty. Mimo to, tradycja kina transcendentnego w Rosji nie jest zjawiskiem nowym, a za sprawą twórczości Andrieja Tarkowskiego stała się doceniana na całym świecie. Choć współcześni reżyserzy nierzadko odwołują się do jego dorobku, to jednocześnie wykorzystują motywy sacrum w specyficzny i nowatorski sposób. To właśnie próba wskazania jak popularni rosyjscy twórcy realizują zagadnienie duchowości w swoich filmach była kluczowa dla tych rozważań.

Niniejsza rozprawa składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz podsumowania. We wstępie wskazano i umotywowano cel dysertacji, zastosowane metody badawcze oraz opisano strukturę całej pracy.

Rozdział pierwszy ma charakter teoretyczny. Zostały w nim zaprezentowane główne postulaty kognitywizmu, stanowiącego podstawowe narzędzie metodologiczne wykorzystane w danej pracy. Ponieważ nauka o procesach poznawczym jest zagadnieniem szerokim, początkowo omówiono najbardziej charakterystyczne elementy tej dyscypliny. Następnie zagadnienie zawężono do obszaru badań kognitywistycznych na gruncie filmoznawczym. Ponadto wyjaśnione zostały zagadnienia kluczowe dla dalszej części pracy – termin pola semantycznego, reprezentacji wizualnych i werbalnych oraz interpretacji.

Drugi rozdział stanowi kontynuację części teoretycznej. Została w nim zawarta refleksja dotycząca gatunku kina religijnego. Dany temat przedstawiono w ujęciu historycznym, wskazując na zmiany zachodzące na przestrzeni lat w stosunku Kościoła i Cerkwi wobec X muzy. Dla lepszego zilustrowania zagadnienia przywołano tytuły filmów, które można uznać za interesujące i ważne dla dorobku kina. Przytoczone obrazy wskazują na dużą wariantywność w prezentowaniu transcendencji na ekranie, a także pomagają podkreślić najbardziej istotne cechy omawianego gatunku. W danej części pracy wspomniano również o najważniejszych festiwalach kinematografii religijnej w Rosji. Ich liczba i ranga świadczą o znaczącej roli, jaką w przestrzeni kultury odgrywają tego typu filmy.

Dwa kolejne rozdziały mają charakter analityczny. Zaprezentowano w nich prace reżyserów rosyjskich, które można rozpatrywać w kontekście *locus theologicus*. Trzeci rozdział wskazuje na obrazy kinowe, w których religijność została przedstawiona zwłaszcza na poziomie reprezentacji wizualnych i werbalnych. Do takich filmów należą prace Władimira Chotiniienki oraz Pawła Łungina. W rozdziale czwartym analizie poddano twórczość Andrieja Zwiagincewa. W produkcjach tego artysty można doszukiwać się nie tylko reprezentacji, ale przede wszystkim elementów religijnych ujawniających się na poziomie interpretacji. Podczas omawiania poszczególnych tytułów tych trzech reżyserów istotne miejsce zajmuje również warstwa językowa filmu i obecność leksyki religijnej.

Ostatnia część pracy ukazuje wyniki badań przeprowadzonych wśród młodych odbiorców kina religijnego w Rosji. Dany rozdział stanowi podsumowanie wcześniej dokonanej analizy i pozwala skonfrontować uprzednio wyekscepowane w niej płaszczyzny z elementami wyodrębnianymi przez ankietowanych. Podczas badań wykorzystano metody kognitywistyki, w szczególności teorii schematów. Ankiety miały charakter jakościowy, co pozwoliło, w mniemaniu autorki niniejszej pracy, na uzyskanie bardziej obiektywnych rezultatów. Uczestnicy badań wypowiedzieli się zarówno na temat ogólnie rozumianego kina religijnego, jak też konkretnego obrazu, który oglądali w ramach części eksperymentalnej.

Podsumowanie najważniejszych wniosków płynących z wcześniej przywołanych analiz i ankiet zostało zawarte w zakończeniu dysertacji.

Joanna Kozieł